

# Hübner, Piotr

---

"Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za lata akademickie 1945/1946 - 1955/1956", pod red. L. Hajdukiewicza, J. Zielińskiego, M. Stępnia, Kraków 1971 : [recenzja]

---

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 17/2, 357-359

---

1972

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.



Prus Zachodnich powstała przeciwieź wcześniej, a prowincją nie były one chociażby w latach 1824—1878, a więc są podstawy do sporu.

W omawianej pracy wspomniane są inne zakłady pedagogiczne Pomorza Gdańskiego, zwłaszcza Grudziądz, ale zbyt mało wykorzystane są możliwości porównawcze z Chojnicami, których warunki znane są nam chociażby z procesów 1847 roku. Szkoda, że w indeksie nazwisk aż 53 pozycje na 209 są bez imion względnie jakichś dodatkowych określeń, co ułatwiłoby poszukiwanie, zwłaszcza wobec występowania nazwisk szeroko rozpowszechnionych.

Książka Chmieleckiego wzbudzi na pewno żywe zainteresowania wśród historyków oświaty, szczególnie w kręgach interesujących się jej udziałem w narodowo-wyzwoleńczych zmaganiach. Wnosi interesujące ustalenia odnośnie do roli bibliotek w okresie zaboru, możliwości nauczycieli pruskich — Polaków oraz wyjątkowych wypadków w średnim szkolnictwie pruskim zezwalania na naukę języka polskiego. Historycy Pomorza Gdańskiego uzyskują dzięki pracy Chmieleckiego materiał do uściśleń ważnych osób (Sedlag, Łożyński), jak i zachętę do szerszego wykorzystania historii oświaty okresu zaboru dla syntezy XIX i początków XX wieku.

Tadeusz Cieślak

*Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za lata akademickie 1945/1946 — 1955/1956*. Red. L. Hajdukiewicz, opr. J. Zieliński i M. Stępień. Kraków 1971 Uniwersytet Jagielloński ss. 208, nlb. 1.

„[...] gdy w piątek dnia 18 stycznia [1945 r.] ostatecznie oczyszczono teren wielkiego Krakowa z wojsk hitlerowskich, władze akademickie postanowiły samorzutnie podjąć natychmiast swe czynności i uruchomić Uniwersytet. Pierwszym do tego krokiem miało być ogólne zebranie profesorów i wykładowców [...]. Ustalone na tym zebraniu przez ministra Skrzyszewskiego ramy organizacyjne oparły podstawę prawną działalności Uniwersytetu na ustawie o szkołach akademickich z 1933 r. łącznie z późniejszymi jej nowelami, zarazem uznały wybrane na rok akademicki 1939/40 władze uniwersyteckie za uprawnione do pemiaenia swych obowiązków”<sup>1</sup>. Tymi faktami i problemami rozpozczęła się współczesna historia najstarszej z istniejących świeckich instytucji społecznych — szukając nie tylko w sferze nauki — naszego państwa. Cytowane fragmenty pochodzą z wznowionej w 1946 r. *Kroniki UJ*. Wydawana od blisko sześćdziesięciu lat, posiadała tradycyjną formę przedstawienia informacji o życiu uczelni. Z nie wyjaśnionych przyczyn wydawanie *Kroniki* zostało w 1947 r. wstrzymane i dopiero obecnie wydana *Kronika* za lata 1945/1946 — 1955/1956, opracowana przez Mariana Stępnia (rozd. XI) i Józefa Zielińskiego (pozostałe rozdziały), uzupełnia powstałą lukę.

Pomimo iż recenzowane wydawnictwo miało być „maksymalnie zobiektywizowanym kompendium informacyjno-dokumentacyjnym” i nie jest „monografią historyczną” (określenia redakcji), należy je traktować jako opracowanie autorskie, do którego w pełni odnoszą się wymagania stawiane publikacjom naukowym. Tym bardziej, że z historycznego i semantycznego punktu widzenia kronika, jako „chronologiczny zapis ważniejszych wydarzeń”<sup>2</sup>, a zatem ich wybór, ma charakter wartościujący. I jeszcze bardziej — z uwagi na uzyskaną przez autorów perspek-

<sup>1</sup> *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za okres wojny 1939—1945 oraz za rok akademicki 1945*. Kraków 1946 s. 3 (warto by wyjaśnić rozbieżność daty zebrania z min. S. Skrzyszewskim — tu 21, a w recenzowanej *Kronice* na stronach 10 i 179 — 23 stycznia).

<sup>2</sup> *Mały Słownik Języka Polskiego*. Warszawa 1968 s. 316.

tywę historyczną, ukazującą lata 1945—1956 z kilkunastoletnim dystansem, co narzuciło także syntetyczną formę opracowaniu.

Z notki redakcyjnej dowiadujemy się, że *Kronika* została opracowana na podstawie materiałów Archiwum UJ, akt kancelaryjnych oraz urzędowych publikacji UJ. Wydaje się, że wobec nietypowego charakteru omawianej pracy konieczne było odstępianie od tradycji przez powoływanie się na źródła, zwłaszcza przy podawaniu faktów niepewnych. Brak ten jest tym widoczniejszy, iż wedle słusznych zamysłów autorzy przekroczyli w wielu fragmentach historię Uczelni, sięgając do ówczesnych założeń i rezultatów polityki naukowej.

Już przy pierwszym czytaniu można zauważyć przyjęte przez autorów założenie przedstawienia faktów. Pomyślnie uzyskują przychylnie podkreślenia, niepomyślnie — te zwłaszcza, które wynikały z błędnych decyzji administracji — pozabawione są komentarza lub podane w zagadkowej formie. Dla przykładu: „19 IX — Rektor UJ składa publiczne oświadczenie w sprawie zarzutów stawianych niektórym profesorom UJ” (s. 180) lub „[...] wiele przedwojennych organizacji studenckich w ogóle nie wznowiło swojej działalności, inne, wznowione okazały się rychło mało żywotne, tak że w rezultacie tylko organizacje samopomocowe oraz naukowe wykazały w pierwszych latach aż do r. 1950 pewną żywotność i użyteczność, i dały młodzieży sposobność do wyładowania jej instynktu i ochoty do pracy społecznej dla dobra ogółu młodzieży” (s. 169). Znajdują się też w pracy pomyłki rzeczowe. Konferencja krakowska, zorganizowana przez UJ i PAU 26 I 1946 pod hasłami obrony wolności nauki i autonomii wyższych uczelni, została przedstawiona w rozdziale XI jako zebranie „zrywające ze złymi tradycjami nauki czystej” oraz „wprowadzające na Uczelnię nowe podstawy metodologiczne wypływające z materialistycznego poglądu na świat” (s. 154)<sup>3</sup>. W rzeczywistości założenia polityki naukowej ludowego państwa przedstawiono — o czym autor rozdziału nie wspomina — na konferencji w Prezydium Rady Ministrów (13 II 1946)<sup>4</sup>. W *Kronice* nie wymieniono ani razu pojęcia I Kongres Nauki Polskiej, a przecież wymienione w niej Kluby Profesury Demokratycznej i przeniesione do Warszawy czasopismo „Życie Nauki” (od I I 1950) były placówką Kongresu. Okres prac przygotowawczych do I KNP (1949—1951) stworzył przyspieszenie przemian ideologicznych i organizacyjnych w nauce, między innymi i w Uniwersytecie Jagiellońskim<sup>5</sup>. Ważny rozdział XI o organizacjach politycznych zawiera istotną lukę — pominięto działalność PPS na Uniwersytecie. Wyrządzone krzywdę wielu uczonym — członkom organizacji pracowników naukowych PPS — biorącym udział nie tylko na terenie Uczelni w kształtowaniu ludowej polityki naukowej i pełniących równoległe odpowiedzialne funkcje państwowe. Równie niesłuszne wydaje się spojrzenie autora na dalsze lata działania zjednoczonej już organizacji. O wypaczeniach politycznych i administracyjnych dowiadujemy się pośrednio z listy dokonywanych od 1954 r. „napraw”. Natomiast pozytywny dorobek widzi autor jedynie w niekończących się cyklach szkoleń. Brakuje zwłaszcza omówienia roli organizacji partyjnej w dokonywanych na uczelni reformach organizacyjnych.

W *Kronice* znalazło się sporo błędów szczegółowych z zakresu prawa i administracji. Prawo wydawania dekretów przypisywane jest Prezydentowi Rzeczypospolitej (s. 14), Krajowej Radzie Narodowej (s. 87) a nawet Przewodniczącemu KRN (s. 192) — faktycznie prawo to, do czasu wejścia w życie Konstytucji z 1952 r., przysługiwało kolejnym rządóm (PKWN, Rząd Tymczasowy, TRzJN,

<sup>3</sup> Sprawozdanie, referaty i tezy Konferencji zawarte są w „Życiu Nauki” 1946 nr 2.

<sup>4</sup> „Życie Nauki” 1946 nr 3.

<sup>5</sup> Materiał archiwalny do tego zagadnienia znajduje się w Archiwum PAN w Warszawie, sygn. I—10.

Rada Ministrów)<sup>6</sup>. Termin „administracja ogólna” (s. 13) jest anachronizmem po reformie administracji z 1950 r. Brakiem jest pominięcie w katalogu instytucji nadrzędnych dla szkół wyższych (s. 12) Rady Naukowej przy Ministerstwie Oświaty, formalnie istniejącej od 1 VIII 1945 do 30 X 1947<sup>7</sup>, a pomyłką — stwierdzenie, że Rada Szkół Wyższych działała przy Prezydium Rady Ministrów (s. 12), działała bowiem przy Prezesie RM<sup>8</sup>. Do podobnych potknięć należy powoływanie się na ustawę z 1937 r. (za każdym razem inaczej nazywaną — strony 14, 87, 115), gdy faktycznie chodzi o Obwieszczenie Min. WRiOP z 8 listopada 1937 r. w sprawie jednolitego tekstu ustawy z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich (DzURzP nr 1, poz. 6 z 1938 r.).

W ramach materiałów szczegółowych przedstawiono organizację i działalność wydziałów, zakładów i studiów UJ. Dużą pomocą są odpowiednie zestawienia tabelaryczne. Zwraca uwagę konsekwentnie realizowane założenie łączenia wiadomości o ludziach nauki z danymi o działalności instytucji, w której ramach działali. W tej części *Kronika* jest dobrą pomocą dla poszukujących wiadomości o Alma Mater Jagiellońska. Szczególnie ważny jest rozdział XII mówiący o „służbie społecznej” Uniwersytetu. Nawiązuje on, chyba świadomie, do wydanej w 1947 r. publikacji uniwersyteckiej *UJ w służbie społecznej — okres powojenny 1945—1946*. Dowodzą one niesłuszności znacznej części oskarżeń kierowanych przez ówczesną prasę pod adresem Uniwersytetu poprzez wskazanie na więzi społeczne wytworzone na Uczelni oraz na rolę jej w tworzeniu trwałego dorobku kulturalnego.

Obok materiałów ogólnych i szczegółowych *Kronika* zawiera również zestawienie ważniejszych wydarzeń. Typowy jest brak umiaru w uwzględnianiu różnych wydarzeń oficjalnych — wizyt, powitań i obchodów. Wartościową pozycją jest rozdział ostatni, zawierający *Rejestr aktów ustawodawczych 1945—1956*, uporządkowany rzeczowo i chronologicznie. Obejmuje on podstawy prawne działania Uniwersytetu Jagiellońskiego, w większości wspólne i dla innych uczelni.

We wnioskach na przyszłość warto zaapelować o zwiększenie listy publikacji źródłowych, dotyczących współczesnej historii instytucji naukowych, w szczególności o uzupełnienie *Kroniki* UJ, od roku 1958/1959 poczynając.

Piotr Hübner

#### NOTATKI BIBLIOGRAFICZNE

Florian Znaniecki: *Nauki o kulturze. Narodziny i rozwój*. Tłum. [z ang.] Jerzy Szacki, wstęp Jan Szczepański. Warszawa 1971 Państwowe Wydawnictwo Naukowe ss. XXI, 727, nlb. 2, portr. 1. Biblioteka Socjologiczna.

W wydawanej przez PWN serii „Biblioteka Socjologiczna”, mającej za zadanie — jak informują redaktorzy — przedstawienie czytelnikowi polskiemu „podstawowych dzieł światowej socjologii, które odegrały — lub odgrywają — doniosłą rolę w kształtowaniu się nauk społecznych”, otrzymaliśmy tym razem, po dziełach Durkheima, Halbwascha, Lévi-Straussa, Veblena i in., *Nauki o kulturze* Floriana Znanieckiego. Piszący — jak wiadomo — po polsku i angielsku wybitny socjolog

<sup>6</sup> Ten paradoks — ustawodawcza kompetencja organów wykonawczych — był jednym z ważniejszych elementów „rewolucji w majestacie prawa” (ówczesne określenie W. Sokorskiego).

<sup>7</sup> Faktycznie działała, bez widocznych rezultatów, do czasu powołania Rady Szkół Wyższych.

<sup>8</sup> Zob. *Dekret* z 17 V 1946 o utworzeniu RSzW i *Ustawa* z 23 IX 1946 r. o utworzeniu RSzW (DzUPRzP nr 26, poz. 164 i nr 49, poz. 277).